

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-277M

Методичні вказівки
до самостійної підготовки з навчальної дисципліни

**«ДАВНЯ І СЕРЕДНЬОВІЧНА
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»**

ANCIENT AND MEDIEVAL
HISTORY OF UKRAINE

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою «Історія»
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»

for applicants of I (bachelor's) level of education
specialties 014 Secondary education (014.03 History)

Рекомендовано науково-
методичною радою ННІЕМ
Протокол № 12 від 20.11.2020 р.

Рівне – 2020

Методичні рекомендації до самостійної підготовки з навчальної дисципліни «Давня і середньовічна історія України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Історія» спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)» денної і заочної форм навчання [Електронне видання] / Олексін Ю. П., Шевчук Т. Є. – Рівне : НУВГП, 2020. – 41 с.

Укладачі: Олексін Ю. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін;
Шевчук Т. Є., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Олексін Ю. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін

Керівник групи забезпечення спеціальності

Олексін Ю. П.

© Олексін Ю. П.,
Шевчук Т. Є., 2020
© НУВГП, 2020

ЗМІСТ

Вступ	4
Тематика самостійної роботи	5
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з дисципліни	13
Реферати	14
Анотація наукової чи навчальної літератури	20
Завдання для самостійної роботи.....	28
Підсумковий контроль знань з дисципліни «Давня та середньовічна історія України» (перелік питань до екзамену)	34
Рекомендована література до курсу.....	36
Додатки	40

ВСТУП

Підготовка майбутнього фахівця до професійної педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах набуває надзвичайної ваги особливо в сучасних умовах, у період реформування освіти. Навчання здобувачів I (бакалаврського) рівня освіти вимагає серйозної підготовки, зусиль в оволодінні найновішими формами, методами, засобами професійної діяльності.

Дисципліна «Давня і середньовічна історія України» здобувачами I (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 014 Середня освіта (014.03 Історія) денної та заочної форм навчання вивчається у I семестрі.

Хронологічно він охоплює період від 1 млн. років тому (появи перших людей на території України) по 1648 рік (початок козацької революції під проводом Б. Хмельницького), однак для більш повного розкриття змісту деяких історичних категорій можливе звернення до раннього чи пізнього часу.

Метою курсу є засвоєння здобувачами однієї з найцікавіших і водночас визначальних епох в історії України, коли на її теренах виникли перші етнічні державні формування і почала виокремлюватися із загальної руської людності майбутня українська нація. Весь період розбитий на п'ять змістових модулів: 1) Найдавніша історія України;

2) Виникнення держави у східних слов'ян. Давньоруська держава;

3) Галицько-Волинська держава;

4) Політичний та соціально-економічний розвиток українських земель в складі Великого князівства литовського (друга половина XIV - перша половина XVI ст.);

5) Соціально-економічний розвиток українських земель в складі Речі Посполитої (XIV – XVI ст.).

У першому з них студенти ознайомляться з періодом появи та розвитку перших народностей на території України, а також вивчать питання походження, розселення, устрою, тощо східних слов'ян.

У другому та третьому змістовому модулі – студенти розглядають історію Давньоруської та Галицько-Волинської держав (теорії їх походження, становлення, розквіту, роздробленості, суспільно-політичним, соціально-економічним, культурним розвитком і ін.).

У четвертому — здобувачі вивчають становище українських земель у складі Великого князівства Литовського з другої половини XIV - до першої половини XVI ст.

П'ятий змістовий модуль присвячений вивченню історії українських земель, які опинилися під впливом і владою Речі Посполитої та становленню українського козацтва як стану, зокрема — теорії його походження, категорії, повстанські рухи тощо.

Загальна кількість навчальних годин становить 120, із них 24/2 відведено на лекції, 22/10 — на семінарські заняття і 74/108— на самостійну роботу. Форма підсумкового контролю — екзамен у I семестрі.

Тематика самостійної роботи

№ з/ п	Теми <i>для написання конспекту -реферату</i>	Кіл- ть год.	Кіл- ть год.
		денн форм	заочн форм
1.	1. Сучасні підходи до вивчення та висвітлення історії України. 2. Періодизація української історії.		

3. Давня та середньовічна історія України: предмет, завдання, проблематика курсу.		
4. Джерела та література для вивчення курсу.		
5. Загальна характеристика та періодизація кам'яного віку.		
6. Господарство, суспільні відносини та культура палеолітичного населення.		
7. Епоха мезоліту на території України.		
8. Неоліт. Передумови, суть та наслідки “неолітичної революції”		
9. Зміни у господарському та суспільному житті у добу міді.		
10. Енеолітичне населення України. Трипільська та інші археологічні культури енеоліту.		
11. Суспільна організація, господарство та побут стародавнього населення України в епоху бронзи.		
12. Проблема етнічної належності трипільської культури.		
13. Еволюція суспільних відносин та господарства в епоху бронзи.		
14. Активізація скотарства у степовій зоні.		
15. Основні тенденції розвитку населення Лісостепу.		
16. Особливості періоду раннього заліза на території України.		
17. Кіммерійці.		
18. Населення лісостепу України у кіммерійську добу.		
19. Розселення, господарство та суспільний устрій скіфів.		
20. Військова організація та війни скіфів з		

	<p>іншими народами.</p> <p>21. Матеріальна та духовна культура скіфів.</p> <p>22. Сармати на території України.</p> <p>23. Геродот про військові звичаї.</p> <p>24. Сармати в історичних першоджерелах.</p>	15	21
2.	<p>1. Причини та особливості грецької колонізації Пн. Причорномор'я.</p> <p>2. Основні етапи історичного розвитку античних північно-причорноморських держав.</p> <p>3. Державно-політичний устрій античних держав. Етнічна та соціальна структура.</p> <p>4. Соціально-економічний розвиток.</p> <p>5. Побут та культура населення античних держав Пн. Причорномор'я.</p> <p>6. Суть слов'янської проблеми.</p> <p>7. Наукові погляди на проблему прабатьківщини слов'ян.</p> <p>8. Історичні джерела про давніх слов'ян.</p> <p>9. Історіографія проблеми.</p> <p>10. Господарство давніх слов'ян.</p> <p>11. Суспільний лад та соціальні відносини.</p> <p>12. Слов'яни та їх сусіди у добу великого переселення.</p> <p>13. Державні утворення давніх слов'ян у IV – VII ст.</p> <p>14. Східні слов'яни у VII – IX ст. за наступним планом:</p> <p>-Історичні джерела про східних слов'ян у VII – IX ст.</p>		

	<ul style="list-style-type: none"> - Розселення та основні види господарської діяльності. - Суспільний устрій та соціальні відносини у східних слов'ян у VII – IX ст. - Культура східних слов'ян. 	15	21
3.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема походження держави у східних слов'ян в історичній науці. 2. Історичні передумови виникнення державності у східних слов'ян. 3. Державні об'єднання східних слов'ян до утворення Київської Русі. 4. Джерела з історії Київської Русі. 5. Початок об'єднання східнослов'янських земель навколо Києва. Перші київські князі Олег та Ігор. 6. Київська Русь в часи правління Ольги та Святослава. 7. Піднесення Київської русі в часи Володимира Великого та Ярослава Мудрого. 8. Політичне становище у Київській Русі в другій пол. XI – на початку XII ст. 9. Володимир Мономах та Мономаховичі. 10. Організація влади у центрі та на місцях. 11. Законодавство і судочинство в Київській Русі. 12. Суспільні верстви та характер суспільних відносин. 13. Православна церква в державно-політичній системі Давньоруської держави. 		

	<p>14. Засади формування та основні підрозділи сухопутного війська. Його озброєння та військове спорядження.</p> <p>15. Метальна артилерія та облогові засоби.</p> <p>16. Флот Київської Русі.</p> <p>17. Фортифікація в Київській Русі.</p> <p>18. Київська Русь і Візантія.</p> <p>19. Відносини Київської Русі з європейськими країнами.</p> <p>20. Стосунки Київської Русі із країнами Сходу.</p> <p>21. Відносини Київської русі із кочовими племенами.</p> <p>22. Причини феодальної роздробленості Київської Русі.</p> <p>23. Основні тенденції історичного розвитку Київської Русі у період феодальної роздробленості.</p> <p>24. Оцінка періоду феодальної роздробленості в історіографії.</p> <p>25. Утворення держави монголо-татар та початок їх завоювань. Битва на р. Калці.</p> <p>26. Завоювання монголо-татарами Північно-Східної Русі.</p> <p>27. Завоювання Батиєм Переяславського, Чернігівського та Київського князівств.</p> <p>28. Похід татарських орд на Південно-Західну Русь.</p> <p>29. Руські землі під золотоординським ігом.</p>	15	22
--	---	----	----

4.	<p>1. Джерела для вивчення історії Галицько-Волинської держави.</p> <p>2. Галицько-Волинська держава у вітчизняній та зарубіжній історіографії.</p> <p>3. Землі і міста Галицького князівства.</p> <p>4. Політична історія Галицького князівства в XI – XII ст.</p> <p>5. Землі і міста Волинського князівства.</p> <p>6. Штрихи до історичного портрету Ярослава Осмомисла.</p> <p>7. Волинські міста на сторінках середньовічних літописів і хронік.</p> <p>8. Історичні обставини утворення Галицько-Волинської держави. Роман Мстиславич.</p> <p>9. Внутрішня та зовнішня політика Романа Мстиславича.</p> <p>10. Боротьба за владу в Галицько-Волинській державі у 1205 – 1238 рр.</p> <p>11. Політичний та соціально-економічний розвиток Галицько-Волинської держави за правління Данила і Василька Романовичів.</p> <p>12. Зовнішня політика Галицько-Волинської держави:</p> <p>а) відносини з європейськими державами;</p> <p>б) боротьба Данила Галицького з монголо-татарами.</p> <p>13. Історичні першоджерела про коронацію Данила Галицького.</p>	15	22
----	--	----	----

5.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. 2. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. 3. Політика великих литовських князів на українських землях. 4. Суспільно-політичний устрій держави. 5. Кревська унія. 6. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва. 7. Ліквідація удільних князівств. 8. Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю. 9. Напади татар і турків на українські землі. Зміни в суспільно-політичному устрої Великого князівства Литовського. 10. Соціальноекономічний розвиток українських земель у другій половині XIV - середині XVI ст. 11. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів. Зростання міст. 12. Надання магдебурзького права українським містам. 13. Формування панщинно-фільваркового господарства. 14. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Форми соціального протесту мас. 15. Зростання впливу Польщі на Литву. Місце українських магнатів і шляхти в політичному житті. 		
----	--	--	--

16.	Наступ католицизму. Православна церква.		
17.	Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва.		
18.	Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків.		
19.	Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі.		
20.	Зміни розташувань Січей.		
21.	Морські походи козаків.		
22.	Люблінська унія. Утворення Речі Посполитої.		
23.	Україна під владою Польщі.		
24.	Соціальноекономічний розвиток України. Сільськогосподарське виробництво. Категорії селян. Запровадження панщини.		
25.	Колонізація Лівобережної України.		
26.	Міста і магдебурзьке право.		
27.	Ремесла і промисли. Поява підприємств мануфактурного типу.		
28.	Торгівля.		
29.	Посилення соціального і національно-релігійного гніту в Україні.		
30.	Урядова політика щодо козаків. Виникнення реєстрового козацтва.		
31.	Формування суспільно-політичного устрою Запорозької Січі.		
32.	Господарство, побут і звичаї козаків. Військове мистецтво.		
33.	Козацькі повстання К.Косинського та С.Наливайка.		
34.	Гетьман П.Конашевич-		

	Сагайдачний. Відновлення значення Києва як політичного і духовного центру українського народу. 35. Наступ магнатів і шляхти на козацькі права і вольності. 36. Козацькі повстання 20-30-х років XVII ст.	14	22
	Разом	74	108

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи з дисципліни

Здібність самостійно удосконалювати знання та професійні навички, самостійно аналізувати факти і явища - один з основних показників сформованості професійної культури спеціаліста. Уміння систематично самостійно працювати складають міцну основу успіхів у самовдосконаленні молодих фахівців. При сучасних темпах накопичення нових професійних даних особливої цінності набувають такі риси особистості як ініціативність, активність, самостійність, аналітичні здібності та інше. Саме формуванню таких рис особистості повинна сприяти правильна організована самостійна робота студентів. “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” передбачає, що навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом оволодіння начальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових занять.. Самостійна робота студентів, яка

передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу, контролюється під час проведення підсумкового модульного контролю.

Головним принципом, на якому повинна базуватись самостійна робота студента, є професійна спрямованість, в результаті якої здійснюється самостійне засвоєння певної сукупності знань, вмінь і навичок конкретної професійної діяльності. В умовах активної творчої пізнавальної діяльності студентів все більше набувають важливості завдання дослідницького характеру: підготовка рефератів, мікродосліджень, анотування джерел, написання есе, створення презентацій, складання кросвордів та інші види робіт.

Пропонуємо методичні рекомендації щодо деяких видів самостійної та індивідуальної роботи студентів з дисципліни «Давня і середньовічна історія України».

Реферат

Підготовка реферату – один із перших видів дослідницької роботи студентів, яка використовується у вищій школі, оскільки впливає із завдань навчально-виховного процесу закладу вищої освіти і сприяє розвитку у студентів нахилів до пошукової, дослідницької діяльності та до творчого розв'язання навчально-виховних завдань освітнього закладу.

Реферат (від. лат. *refero* – повідомляю, доповідая) – це стислий виклад у письмовому вигляді наукової літератури з теми, вчення, змісту книги, тощо. Також передбачає доповідь на дану тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи.

Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну інформацію, а й показати своє ставлення до неї. Реферат демонструє ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати й узагальнювати суттєву наукову інформацію. Реферат підводить підсумок вивчення студентами як окремої теми, так і дисципліни в цілому. Написання реферату є однією з форм індивідуальної роботи студентів. Реферат має бути самостійною, завершеною роботою, що відображає наукові інтереси студента, його знання, навички, уміння й виступає формою залучення автора до специфіки теоретичної праці.

Основна мета виконання реферативної роботи – закріпити, поглибити, розширити, систематизувати теоретичні знання та розвинути навички самостійного вирішення питань навчальної дисципліни та роботи зі спеціальною літературою.

Реферат служить також засобом діагностики набутих знань, умінь та навичок студентів. Використовуючи різноманітну літературу, студент повинен уміти викласти зміст питання у обсязі, необхідному для його розуміння. Науково-теоретичний рівень реферату досягається за рахунок ретельного аналізу питання, що досліджується, джерельної бази з урахуванням сучасних досліджень.

Практична спрямованість виявляється у зорієнтованості на практику вирішення актуальних проблем сьогодення, що дозволить забезпечити прикладний характер роботи, більш повно використовувати особистий досвід студента.

Готуючи реферат, студенти повинні отримати навички опрацювання літератури, складання плану і розкриття його з використанням джерельної бази, особистого досвіду тощо. При написанні реферату студент повинен не лише опрацювати матеріал з обраної теми,

але й проявивши творчий підхід, зробити спробу узагальнити отриманий досвід, зазначити власне бачення проблеми, визначити шляхи вирішення питань, що досліджується.

Реферативна робота – це не просто повторення засвоєного матеріалу лекції або практичних занять. Вона повинна являти собою самостійне розроблення проблеми, достатньо чітко окресленої від інших. Тема реферату обирається студентом самостійно із запропонованого переліку. Попередньо складається чорновий план роботи, який узгоджується з викладачем. При необхідності студенти можуть отримати консультативно-методичну допомогу викладачів щодо остаточного формулювання теми реферату, його плану, залучення джерел та літератури тощо.

Структура реферату

Виконуючи реферативну роботу, потрібно дотримуватися вимог до її структури та оформлення. Реферат повинен містити наступні складові елементи:

- титульний аркуш,
- зміст (план),
- вступ,
- основна частина (розділи, параграфи, пункти, підпункти),
- висновок,
- перелік використаних джерел,
- додатки (у яких наводяться таблиці, схеми, діаграми тощо).

На титульному аркуші реферату вказуються:

- офіційна назва вищого навчального закладу;
- прізвище, ім'я та по батькові автора реферату;
- повна назва теми; прізвище та ініціали керівника;
- місто, де знаходиться навчальний заклад;

- рік написання реферату.

У вступі (обсяг 1–2 сторінки) обґрунтовується **актуальність і практичне значення** теми з огляду на розвиток науки та практики, стан розробленості проблеми, формулюються цілі і задачі роботи, показується, на що автор звертає особливу увагу. При цьому мета дослідження обумовлює загальний напрям та логіку викладання. У вступі здійснюється аналіз використаних джерел, зазначаються автори, які вивчали дану тематику, визначаються сутність основних чинників, що вплинули та розвиток явища або процесу, що досліджується. За обсягом вступ має орієнтовно 1–2 сторінки.

В Основній частині роботи (обсяг 10–15 сторінок) розкривається сама тема дослідження. Основну частину складають розділи, що можуть бути розбиті на підрозділи (параграфи), логічно поєднані між собою. Основна частина реферату розкривається послідовно відповідно обраної теми, мети, завдань шляхом висвітлення основних питань плану. Розділи основної частини показують різні аспекти розкриття даної теми. Основну увагу необхідно зосередити на науково-теоретичному аналізі поставлених питань.

Автор реферату робить висновки щодо теоретичної та практичної значимості розглянутих питань. Автору необхідно не тільки висвітлити основні проблеми обраної теми і можливе їх вирішення, а й показати різні підходи і запропонувати власну інтерпретацію, свої форми й методи розв’язання поставлених завдань.

Розкриття теми реферату може здійснюватися по-різному:

- чи в історичному плані (від минулого до сьогодення),
- чи в логічному плані (за головними, істотними, вузловими моментами),
- чи в актуалістичному плані (від нинішнього часу, через його призму, до минулого і про минуле).

Висновки (обсяг 1–2 сторінки) розміщують безпосередньо після викладу основної частини роботи з нової сторінки. У висновку відбиваються основні положення, розглянуті в рефераті, та рішення про вибір оптимального шляху досягнення поставленої задачі. Вони мають логічно пов'язуватися із змістом викладеного матеріалу.

У висновках необхідно сформулювати:

- 1) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематикою реферату;
- 2) теоретичні та практичні рекомендації, що випливають з проведеного аналізу, резюмується, наскільки вдалося виконати задумане, вирішити заявлене у вступі.

Завершує реферат список використаної літератури. Перелік джерел. У цій частині вказують джерела, які використовувалися для написання роботи:

підручники,
навчальні посібники,
періодичні видання.

Перелік джерел підбирається студентами самостійно.

Додатки – це частина основного тексту, яка має додаткове (наприклад, довідкове) значення, але, на думку автора, є необхідною для більш повного розкриття теми, кращого розуміння отриманих результатів. Тому додатки мають бути розміщені поза основним текстом, після переліку джерел. Додатком можуть бути розрахунки, ілюстрації, таблиці, графіки, фото тощо.

Вимоги до оформлення реферату

Обсяг реферату визначається специфікою досліджуваного питання і змістом матеріалів, їх науковою цінністю та практичним значенням. Оптимальний обсяг реферату складає 10–15 сторінок. Реферат має відповідати вимогам до оформлення кваліфікаційної роботи. Реферат має бути акуратно написаний від руки чи надрукований з

дотриманням стилістичних і граматичних норм. Текст реферату викладається державною мовою на стандартних аркушах формату А-4. Текст роботи друкується чорним кольором на одній стороні білого аркушу формату А4 (210х297 мм) з абзацним відступом у 1,25 см. Відступи від краю аркушу (межі тексту): ліве – 25 мм, праве – 15 мм, нижнє – 15 мм, верхнє – 15 мм. Шрифт тексту – Times New Roman 14 кегль, інтервал – 1,5. Заголовки структурних частин друкують великими літерами симетрично до тексту без розділових знаків наприкінці, без підкреслень. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 2-м інтервалам. Назви розділів набираються 14-им шрифтом (усі великі напівжирні), а пункти і підпункти виділяти напівжирним шрифтом. Кожну структурну частину роботи (розділ) треба починати з нової сторінки. Всі сторінки нумеруються арабськими цифрами: загальна нумерація починається з титульного листа, порядковий номер на ньому не ставиться. Нумерація сторінок здійснюється в верхньому правому куті аркуша. Титульний аркуш включається до загальної нумерації сторінок роботи, але номер сторінки на титульному аркуші, як правило, не проставляють. Розділи слід нумерувати також арабськими цифрами. Ілюстрації, таблиці, розташовані на окремих аркушах, включаються в загальну нумерацію сторінок. Нумерація сторінок повинна бути наскрізною. Порядковий номер сторінки позначають арабською цифрою і проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки чи рисок.

Критерії оцінювання реферату

Кожний реферат оцінюється, виходячи з аналізу сукупності таких критеріїв:

- Актуальність теми;

- Оформлення реферату, грамотність, стиль викладу;
- Наукова та практична цінність;
  - План реферату має системно розкривати обрану тему;
- Глибина розкриття теми, ступінь вирішення поставлених завдань, завершеність дослідження;
- Особистий внесок оцінюється із наявності власних аналітичних висновків;
- Обґрунтування висновків;
- Використання рекомендованої літератури, наявність достатньої кількості сучасних нормативних і наукових джерел.

Анотація наукової чи навчальної літератури

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, помітка, від *annotato* – позначаю) – це стисла характеристика змісту книги, статті тощо. Анотація обов’язково складається з двох частин: бібліографічного опису (вихідні дані джерела) і власне тексту.

Сутність і призначення анотації полягають у тому, що вона є стислою характеристикою джерела інформації. Анотація не розкриває змісту наукового джерела, а лише інформує про наявність наукового джерела певного змісту й характеру. Таким чином, анотація дозволяє користувачеві скласти достатнє й об’єктивне попереднє уявлення про незнайому для нього наукову публікацію і тим самим допомагає в пошуку, доборі та систематизації необхідної інформації.

За різними параметрами виокремлюються кілька видів анотацій:

- 1) за змістом і цільовим призначенням – довідкові (описові, інформаційні) та рекомендаційні;
- 2) за повнотою охоплення змісту анотованого джерела – загальні та спеціалізовані (у тому числі аналітичні);

3) за кількістю анотованих джерел – групові та негрупові.

Довідкові анотації, які ще називають описовими чи інформаційними, характеризують тематику документа, повідомляють певні відомості про нього, але не дають його критичної оцінки.

Рекомендаційні анотації характеризують документ і дають оцінку його придатності для певної категорії споживачів, з урахуванням рівня підготовки, віку й інших особливостей споживачів. Загальні характеризують документ у цілому й розраховані на широке коло читачів.

Спеціалізовані анотації характеризують документ лише в певних аспектах і розраховані на вузьке коло фахівців.

Групові подають загальну характеристику декількох документів, об'єднаних спільною тематикою чи проблематикою.

Негрупові анотації розкривають зміст одного документа. Найбільшого поширення в науковій та навчально-науковій літературі набули довідкові анотації, які характеризують наукове джерело за тематикою й проблематикою. Саме вони є найефективнішими в наданні своєчасної, об'єктивної і достатньої інформації про нові досягнення в різних галузях науки та суттєво заощаджують час пошуку й збирання наукової інформації.

Сутність анотування. Структура анотації.

Сутність анотування полягає в максимальному скороченні обсягу джерела інформації при збереженні його основного змісту. Анотація перераховує питання, що висвітлюються в першоджерелі, не розкриваючи змісту цих питань. Вона відповідає на питання: “Про що йдеться в тексті?”. Через стислість в анотації не допускається цитування й використання частин тексту оригіналу. Основний зміст передається “своїми словами” за допомогою простих речень. Мова анотації має бути

науковою, нормативною, лаконічною, ясною, простою, без довгих і занадто складних речень; загальний обсяг анотації не повинен перевищувати 500 друкованих знаків і лише у виняткових випадках може сягати 800–1000 друкованих знаків. Довідкові анотації можуть бути максимально лаконічними (до 3-х речень) або розгорнутими, але не перевищувати вказаних обсягів.

Найпоширенішою є така структура довідково-рекомендаційної анотації наукового джерела:

1) Вступна частина: бібліографічні дані джерела (автор, назва роботи, місце видання, видавництво, рік, кількість сторінок або автор, назва роботи, назва джерела, де надруковано роботу тощо). 2) Основна частина: перелік основних проблем або питань, що розглядаються в роботі. 3) Заключна частина: адресат джерела. (Для статей ця частина є необов'язковою).

Стандартні лексико-граматичні конструкції для написання анотації.

Під час написання основної частини анотації найчастіше використовуються такі стандартні лексико-граматичні конструкції:

Стаття (робота, книга, монографія тощо) присвячена питанню, темі, проблемі...

є узагальненням (аналізом, описом, оглядом) чого?

являє собою узагальнення (огляд, аналіз, виклад, опис)...

Автор висвітлює такі проблеми...

зупиняється на таких питаннях...

порушує питання...

здійснює ґрунтовний аналіз (чого?)

визначає сутність поняття...

висвітлює в ході дослідження такі актуальні питання, як...

У статті розглядається (узагальнюється...) (що?), йдеться (про що?)

*дається оцінка (аналіз) (чого?)
представлена точка зору (на що?)
порушене питання (яке?)
розв'язуються (висвітлюються, порушуються,
досліджуються, ставляться) проблеми...
Заключна частина анотації може починатися так:
стаття адресована (призначена) (кому?)
може використовуватися (ким?)
є цікавою (для кого?)
зацікавить (кого?)
розрахована на (широке коло читачів, студентів,
аспірантів, маркетологів тощо).*

Показниками високого рівня анотації є:

- якість і точність інформації про першоджерело;
- логічне її оформлення;
- відповідність чинним мовним нормам;
- обмежений обсяг.

Як складати анотацію

1. Ознайомтесь з вихідними даними наукового джерела (назва, жанр, автор, рік і місце видання, структура, обсяг тощо).
2. Прочитайте текст, усвідомлюючи його загальний зміст.
3. Визначте головну інформацію тексту, відповівши для цього на такі запитання:
  - Які проблеми висвітлюються?
  - Що констатує автор?
  - Яких висновків доходить автор?
  - З'ясуйте адресата джерела (у разі потреби).

Рецензування наукових статей

Складовою частиною індивідуальної самостійної роботи є рецензування наукових робіт, присвячених проблемам давньої та середньовічної історії України,

вищої школи, методики викладання та ін.. Під рецензуванням розуміється критичний відзив на наукову роботу з викладом позитивних і негативних її сторін, висловлення власної думки з приводу питань, які розглядаються в роботі.

Рецензування здійснюється обов'язково в письмовому вигляді в обсязі, узгодженому з викладачем. Інші вимоги до оформлення рецензії аналогічні оформленню наукового повідомлення.

Типовий план написання тексту рецензії

- Об'єкт і предмет аналізу.
- Актуальність теми.
- Короткий зміст.
- Формулювання основної тези.
- Загальна оцінка.
- Недоліки, хиби, огріхи праці.
- Висновки.

Об'єктом оцінювання є повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем; коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків.

Наукова рецензія виконує такі функції: інформування, тобто ознайомлення з науковим твором (або кількома творами); оцінювання та осмислення у науковому соціумі певного знання.

Особливість рецензії полягає у вмінні спілкуватися, вести діалог (часто уявний) між рецензентом та автором твору, рецензентом і читачами. Нерідко автор рецензії виявляє свої особистісні цінності, виступає аналітиком чи полемістом, який зі знанням справи оцінює первинний документ, висуває свої зауваження, подає поради, рекомендації, пропонує імпульси до наукового діалогу.

Презентація

Презентація(від англ. “presentation” – подання, вистава) – це набір картинок-слайдів на певну тему, які зберігаються у файлі спеціального формату. На кожному слайді можна вміщувати довільну текстову, графічну, відеоінформацію, анімацію, стереозвук, як синтезований, так і записаний із мікрофона. Презентації легко створювати за допомогою програми MS PowerPoint.

За структурою презентації поділяють на лінійні та розгалужені. Презентації лінійної структури створюються для послідовного викладання матеріалу з використанням мультимедійних засобів. Вони мають містити лише головні положення повідомлення, які допомагають усвідомити його зміст, та ілюстрації. Презентації, які можна використовувати під час узагальнення й систематизації знань та для визначення рівня навчальних досягнень учнів, завдяки гіпертекстовим посиланням найчастіше мають розгалужену структуру.

Додаткові вимоги до змісту презентації (за Д. Льюїсом)

- Кожен слайд має відображати одну думку.
- Текст має складатися з коротких слів та простих речень.
- Рядок має містити 6–8 слів.
- Всього на слайді має бути 6–8 рядків.
- Загальна кількість слів не повинна перевищувати 50.
- Дієслова мають бути в одній часовій формі.
- Заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні положення слайду.
- У заголовках мають бути і великі, і малі літери.
- Слайди мають бути не надто яскравими – зайві прикраси лише створюють бар’єр на шляху ефективної передачі інформації.

- Кількість блоків інформації під час відображення статистичних даних на одному слайді має бути не більше чотирьох.
- Підписи до ілюстрації розміщуються під нею, а не над нею.
- Усі слайди презентації мають бути витримані в одному стилі.

Тематика презентацій з дисципліни «Давня та середньовічна історія України»:

1. Сучасні підходи до вивчення та висвітлення історії України.
2. Періодизація української історії.
3. Загальна характеристика та періодизація кам'яного віку.
4. Господарство, суспільні відносини та культура палеолітичного населення.
5. Неоліт. Передумови, суть та наслідки “неолітичної революції”
6. Зміни у господарському та суспільному житті у добу міді.
7. Трипільська та інші археологічні культури енеоліту.
8. Проблема етнічної належності трипільської культури.
9. Населення лісостепу України у кіммерійську добу.
10. Розселення, господарство та суспільний устрій скіфів.
11. Матеріальна та духовна культура скіфів.
12. Сармати на території України.
13. Причини та особливості грецької колонізації Пн. Причорномор'я.
14. Наукові погляди на проблему прабатьківщини слов'ян.
15. Державні утворення давніх слов'ян у IV – VII ст.
16. Київська Русь в часи правління Ольги та Святослава.
17. Піднесення Київської русі в часи Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
18. Володимир Мономах та Мономаховичі.
19. Законодавство і судочинство в Київській Русі.

20. Історичні обставини утворення Галицько-Волинської держави.

Есе

Есе – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання. Вимоги до есе:

- есе повинне сприйматися як єдине ціле;
- есе не повинне містити нічого зайвого, включати тільки ту інформацію, яка потрібна для розкриття ідеї;
- есе має бути логічним і чітким по структурі;
- кожен абзац есе повинен містити тільки одну основну думку;
- есе повинне містити переконливу аргументацію із заявленої проблеми.

Структура есе:

1. Вступ (розкрити актуальність питання).
2. Три аргументовані докази і ваша особиста думка, позиція з питання.
3. Висновок, що містить завершальне судження.

Орієнтовна тематика есе та творчих завдань

1. Ваше відношення до Хрещення Київської Русі та етапи її християнізації.
2. Культура Київської Русі.
3. Русь і кочівники.
4. Проблема формування народностей у Руській державі.
5. Рівненщина у давні та середні віки.
6. Рабство у Київській Русі.
7. Данило Галицький та його державотворча діяльність.
8. Галицько – Волинське князівство як одна із форм української державності.
9. “Слово о полку Ігоревім” як перша літературна пам’ятка Русі.
10. Давньоруська філософська думка.

11. Які наслідки для України мала Люблінська унія 1569 р.?

1) Внаслідок Люблінської унії Україна залучилася до європейської цивілізації та удосконалила виробництво?

2) Внаслідок Люблінської унії в Україні виникло соціальне та релігійне напруження? Свою відповідь обґрунтуйте.

12. Правильно чи помилково стверджувати, що Польща була своєрідним вікном у Європу для України?

13. Правильно чи помилково стверджувати, що Реформація в Україні була виключно явищем культурного життя? Свою відповідь обґрунтуйте.

14. Існує точка зору, що в Запорозькій Січі була не демократія, а охлократія (влада натовпу), яка перешкождала утвердженню ідеї державності. Чи погоджуєтесь ви з такою думкою? Свою відповідь обґрунтуйте.

15. Хрещення “вогнем і мечем” та феномен двовір’я.

16. Софія Київська: час побудови собору, інформація графіті та сюжети фресок на його стінах.

17. “Слово о полку Ігоревім”: особа автора та її світогляд.

18. *Gente Ruthenus, natione Polonus*, або українці на вищих щаблях суспільної ієрархії Корони Польської та Великого Князівства Литовського.

19. Українці середньовічної Волині.

20. Можливість виникнення Речі Посполитої трьох народів: Польщі, Литви і Русі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Перелік питань, які вивчаються студентами самостійно:

1. Сучасні підходи до вивчення та висвітлення історії України.
2. Періодизація української історії.

3. Давня та середньовічна історія України: предмет, завдання, проблематика курсу.
4. Джерела та література для вивчення курсу.
5. Загальна характеристика та періодизація кам'яного віку.
6. Господарство, суспільні відносини та культура палеолітичного населення.
7. Епоха мезоліту на території України.
8. Неоліт. Передумови, суть та наслідки “неолітичної революції”
9. Зміни у господарському та суспільному житті у добу міді.
10. Енеолітичне населення України. Трипільська та інші археологічні культури енеоліту.
11. Суспільна організація, господарство та побут стародавнього населення України в епоху бронзи.
12. Проблема етнічної належності трипільської культури.
13. Еволюція суспільних відносин та господарства в епоху бронзи.
14. Активізація скотарства у степовій зоні.
15. Основні тенденції розвитку населення Лісостепу.
16. Особливості періоду раннього заліза на території України.
17. Кіммерійці.
18. Населення лісостепу України у кіммерійську добу.
19. Розселення, господарство та суспільний устрій скіфів.
20. Військова організація та війни скіфів з іншими народами.
21. Матеріальна та духовна культура скіфів.
22. Сармати на території України.
23. Геродот про військові звичаї.
24. Сармати в історичних першоджерелах.

25. Причини та особливості грецької колонізації Пн. Причорномор'я.
26. Основні етапи історичного розвитку античних північно-причорноморських держав.
27. Державно-політичний устрій античних держав. Етнічна та соціальна структура.
28. Соціально-економічний розвиток.
29. Побут та культура населення античних держав Пн. Причорномор'я.
30. Суть слов'янської проблеми.
31. Наукові погляди на проблему прабатьківщини слов'ян.
32. Історичні джерела про давніх слов'ян.
33. Історіографія проблеми.
34. Господарство давніх слов'ян.
35. Суспільний лад та соціальні відносини.
36. Слов'яни та їх сусіди у добу великого переселення.
37. Державні утворення давніх слов'ян у IV – VII ст.
38. Східні слов'яни у VII – IX ст. за наступним планом:
  - Історичні джерела про східних слов'ян у VII – IX ст.
  - Розселення та основні види господарської діяльності.
  - Суспільний устрій та соціальні відносини у східних слов'ян у VII – IX ст.
  - Культура східних слов'ян.
39. Проблема походження держави у східних слов'ян в історичній науці.
40. Історичні передумови виникнення державності у східних слов'ян.
41. Державні об'єднання східних слов'ян до утворення Київської Русі.
42. Джерела з історії Київської Русі.

43. Початок об'єднання східнослов'янських земель навколо Києва. Перші київські князі Олег та Ігор.
44. Київська Русь в часи правління Ольги та Святослава.
45. Піднесення Київської русі в часи Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
46. Політичне становище у Київській Русі в другій пол. XI – на початку XII ст.
47. Володимир Мономах та Мономаховичі.
48. Організація влади у центрі та на місцях.
49. Законодавство і судочинство в Київській Русі.
50. Суспільні верстви Київської держави.
51. Православна церква в державно-політичній системі Давньоруської держави.
52. Засади формування та основні підрозділи сухопутного війська. Його озброєння та військове спорядження.
53. Метальна артилерія та облогові засоби.
54. Флот Київської Русі.
55. Фортифікація в Київській Русі.
56. Київська Русь і Візантія.
57. Відносини Київської Русі з європейськими країнами.
58. Стосунки Київської Русі із країнами Сходу.
59. Відносини Київської русі із кочовими племенами.
60. Причини феодальної роздробленості Київської Русі.
61. Основні тенденції історичного розвитку Київської Русі у період феодальної роздробленості.
62. Оцінка періоду феодальної роздробленості в історіографії.
63. Утворення держави монголо-татар та початок їх завоювань. Битва на р. Калці.
64. Завоювання монголо-татарами Північно-Східної Русі.

65. Завоювання Батисем Переяславського, Чернігівського та Київського князівств.
66. Похід татарських орд на Південно-Західну Русь.
67. Руські землі під золотоординським ігом.
68. Джерела для вивчення історії Галицько-Волинської держави.
69. Галицько-Волинська держава у вітчизняній та зарубіжній історіографії.
70. Землі і міста Галицького князівства.
71. Політична історія Галицького князівства в XI – XII ст.
72. Землі і міста Волинського князівства.
73. Штрихи до історичного портрету Ярослава Осмомисла.
74. Волинські міста на сторінках середньовічних літописів і хронік.
75. Історичні обставини утворення Галицько-Волинської держави. Роман Мстиславич.
76. Внутрішня та зовнішня політика Романа Мстиславича.
77. Боротьба за владу в Галицько-Волинській державі у 1205 – 1238 рр.
78. Політичний та соціально-економічний розвиток Галицько-Волинської держави за правління Данила і Василька Романовичів.
79. Зовнішня політика Галицько-Волинської держави:
80. Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського.
81. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством.
82. Політика великих литовських князів на українських землях.
83. Суспільно-політичний устрій держави.
84. Кревська унія.

85. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва.
86. Ліквідація удільних князівств.
87. Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю.
88. Напади татар і турків на українські землі. Зміни в суспільно-політичному устрої Великого князівства Литовського.
89. Соціальноекономічний розвиток українських земель у другій половині XIV - середині XVI ст.
90. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів. Зростання міст.
91. Надання магдебурзького права українським містам.
92. Формування панщинно-фільваркового господарства.
93. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти. Форми соціального протесту мас.
94. Зростання впливу Польщі на Литву. Місце українських магнатів і шляхти в політичному житті.
95. Наступ католицизму. Православна церква.
96. Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва.
97. Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків.
98. Причини, час і місце заснування першої Запорозької Січі.
99. Зміни розташувань Січей.
100. Морські походи козаків.
101. Люблінська унія. Утворення Речі Посполитої.
102. Україна під владою Польщі.
103. Соціальноекономічний розвиток України. Сільськогосподарське виробництво. Категорії селян. Запровадження панщини.

104. Колонізація Лівобережної України.
105. Міста і магдебурзьке право.
106. Ремесла і промисли. Поява підприємств мануфактурного типу.
107. Торгівля.
108. Посилення соціального і національно-релігійного гніту в Україні.
109. Урядова політика щодо козаків. Виникнення реєстрового козацтва.
110. Формування суспільно-політичного устрою Запорозької Січі.
111. Господарство, побут і звичаї козаків. Військове мистецтво.
112. Козацькі повстання К.Косинського та С.Наливайка.
113. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний. Відновлення значення Києва як політичного і духовного центру українського народу.
114. Наступ магнатів і шляхти на козацькі права і вольності.
115. Козацькі повстання 20-30-х років XVII ст.

Підсумковий контроль знань з дисципліни «Давня та середньовічна історія України» (перелік питань до екзамену)

1. Предмет, завдання та періодизація курсу «Давня та середньовічна історія України».
2. Джерела та історіографія курсу «Давня та середньовічна історія України».
3. Формування людської цивілізації на території України. Періодизація первісного суспільства.
4. Перші етнічні утворення на території України: кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни.
5. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.

6. Походження слов'ян: венеди, анти, склавини. Їх розселення, заняття, суспільний устрій, побут, звичаї.
7. Походження українського народу та ставлення його державності. Етнонім «Україна». Національна символіка.
8. Виникнення та становлення давньоруської держави. Заснування Києва. Походження топоніма «Русь». Норманська та антинорманська теорії. Аскольд і Дир.
9. Внутрішня та зовнішня політика князів: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира, Ярослава.
10. Хрещення Русі та його історичне значення.
11. Політичний устрій та соціально-економічний розвиток Київської Русі.
12. Політична роздробленість Київської Русі: причини та наслідки.
13. Боротьба Русі з кочівниками: печеніги, половці, монголо-татари.
14. Утворення та розвиток Галицько-Волинського князівства і його роль в історії української державності. Данило Галицький.
15. Загарбання українських земель іноземними державами в XIV–XVI ст. Кревська (1385) та Люблінська (1569) унії.
16. Політичне, соціально-економічне становище та духовно-культурний розвиток українських земель в XIV – XVI ст. Берестейська (1596) унія.
17. Виникнення та феномен українського козацтва: військова організація та військове мистецтво.
18. Утворення Запорозької Січі. Запорозька Січ – як військова, господарська та державна організація. Дмитро Байда-Вишневецький.
19. Українське козацтво у міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. Петро Конашевич-Сагайдачний.
20. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна

1. Аркас М. Історія України-Русі. Одеса : Маяк, 1994. 392 с.
2. Бойко О. Д. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид., доп. Київ : Академвидав, 2006. 688 с. (Альма-матер).
3. Верстюк В., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронологічний довідник. Київ: Наукова думка, 1995. 688 с.
4. Гусєв В. І., Калінцев Ю. О., Кульчицький С. В. Історія України : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 431 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. Київ : Наукова думка, 1991.
7. Давня історія України: в 3 т. Київ : Наукова думка, 1997–2000.
8. Довідник з історії України. А-Я / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста; Ін-т істор. досліджень ЛНУ ім. І. Франка. 2-ге вид., доопрац. і доп. Київ : Генеза, 2001. 1136 с.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України: у 2 т. Київ., 1991.
10. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Львів, 1992. 230 с.
11. Екельчик С. История Украины: становление современной нации. Київ, 2010.
12. Енциклопедія історії України: у 5-ти т. Редкол.: В. А. Смолій (голова), Я. Д. Ісаєвич, С. В. Кульчицький та ін. Київ : Наукова думка, 2005.
13. Єфименко О. Історія України та її народу; пер. з рос. В. Д. Калити. Київ : Мистецтво, 1992. 256 с.
14. Історія України : навч. посіб. За ред. Г. Темка, Л. Тупчієнка. Київ : Видавничий центр Академія, 2002. 480 с. (Альма-матер).

15. Історія України. За ред. В. Смолія. 3-тє вид., доп. й перероб. Київ : Альтернативи, 2002. 471 с.
16. Історія України. кер. авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 4-те. Львів : Світ, 2003. 520 с.
17. Історія України : навч. - метод. посіб. для семінар. Занять / В. М. Литвин, А .Г. Слісаренко, В. Ф. Колесник та ін. Київ : Знання-Прес, 2006. 460 с.
18. Історія України: Документи. Матеріали : посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ, 2002. 448 с. (Альма-матер).
19. Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / Редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. Т. 1. 800 с.; 2007. Т. 2. 724 с.
20. Потоцький В. П. Хто є хто в українській історії. Х. : ВД ШКОЛА, 210. 160 с. (Історичний архів: Маленькі таємниці великої історії).
21. Котляр М., Котляр В., Кульчицький С. Довідник з історії України. Київ., 1996. 240 с.
22. Крип'якевич І. Історія України. Львів : Світ, 1992. 520 с. («Пам'ятки історичної думки України»).
23. Магочій Павло-Роберт. Історія України. Київ : Критика, 2007. 640 с.
24. Мицик Ю., Бажан О., Власов В. Історія України : навч. посіб. для старшокласників. Київ., 2005. 576 с.
25. Остафійчук В. Історія України: сучасне бачення : навч. посіб. / 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання-Прес, 2006. 422 с.
28. Семененко В. І. Хто такі українці? Що таке Україна? Харків : ВД ШКОЛА, 2010. 160 с. (Історичний архів: Маленькі таємниці великої історії).
29. Пасічник М. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи : навч. посіб. / 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2006. 735 с.

30. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. Київ : Либідь, 1992.
31. Савченко Н., Подольський М. Історія України: модульний курс : навч. посіб. Київ, 2006. 544 с.
32. Світлична В. Історія України : навч. посіб. / 4-е вид. Київ : Каравела, 2008. 400 с.
33. Субтельний О. Україна: історія; пер. з англ. В. Шевчука / 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1993. 720 с.
34. Україна крізь віки: у 15 т. НАН України; Ін-т історії України НАН України. Київ, 1998–1999.
35. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-ге вид., перероблене та розшир. Київ : Критика, 2005. 584 с.

Додаткова

1. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. Київ : Дніпро, 1991. 238 с.
2. Реєнт О. Усі гетьмани України: Легенди, міфи, біографії. Харків : Фоліо, 2007. 415 с. (Історичне досє).
3. Брайчевський М. Конспект з історії України. К: Знання, 1991. 204 с.
4. Вацеба О. М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 232 с.
5. Видатні постаті в історії України IX–XIX ст.: Короткі біогр. нариси. Історичні та худож. Портрети / В. І. Гусєв, В. П. Дрожин та ін. Київ : Вища школа, 2002. 359 с.
6. Полянський О. Історичні силуети. Тернопіль : ЛІЛЕЯ, 1998. 128 с.
7. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. Харків : ВД ШКОЛА, 2007. 592 с.
8. Котляр М. Ф. Історія України в особах: Давньоруська держава. Київ : Україна, 1996. 240 с.

9. Історія української культури: в 5-ти т. Т. 1–3. Київ : Наукова думка, 2001.
10. Дві Русі. За заг. ред. Л. Івшиної. Київ : Факт, 2003. 496 с. (Бібліотека газети «День»).
11. Енциклопедія історії України: у 5-ти т. Редкол. : В. А. Смолій (голова), Я. Д. Ісаєвич, С. В. Кульчицький та ін. Київ : Наукова думка, 2005.
12. Енциклопедія українознавства. Словникова частина: У 10 т. Львів, 1993–2001.
13. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: у 3 т. Київ, 1994–1995.
14. Іванченко Р. Історія без міфів: Бесіди з історії укр. державності : навч. посіб. для студ. ВНЗ / 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : МАУП, 2006. 624 с.
15. Історична наука: термінологіний і понятійний довідник : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Редкол. В. М. Литвин та ін.; ред. Л. О. Біда. Київ : Вища школа, 2002. 430 с.
16. Історія України в особах: Литовсько-Польська доба. О. Дзюба, М. Довбищенко, О. Русина та ін. Київ : Україна, 1997. 272 с.
17. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів / За заг. ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. Київ – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. 1100 с.
18. Історія України (тести, завдання, відповіді). Кер. авт. кол. С. Д. Гелей. Львів : Світ, 2002. 400 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульного листа

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

РЕФЕРАТ

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“ Давня та середньовічна історія України”

на тему

“

”

Виконав:

здобувач

І(бакалаврського) рівня

освіти, групи

.....

.....

Керівник: канд. пед. наук,

доц. Шевчук Т. Є.

Рівне - 2020

Перелік статей для самостійного опрацювання

1. ЩОДРА Ольга. ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТА РАННЬОМОДЕРНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2013. Випуск 49. С. 199–209.

> Incorrect link or contains illegal characters</p>
2. Пількевич А. «УКРАЇНСЬКА АНТИЧНІСТЬ» ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ. ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ІСТОРІЯ. 4(131). 2016. С. 48-50.

> Incorrect link or contains illegal characters</p>
3. Головченко В. І. ІСТОРИЧНА Й КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. Вип. 5. К. : ДП «НВЦ Н 35 «Пріоритети», 2012. 242 с. С. 62-69. <https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/userupload/zbirnyk5.pdf>